

Hana Landová, Zdeňka Cívínová

AKTIVITY VYSOKOŠKOLSKÝCH KNIHOVEN V OBLASTI INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ: VÝVOJ V LETECH 2006-2010 NA VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V ČR

Abstrakt:

Problematika informačního vzdělávání a informační gramotnosti je v prostředí vysokoškolských knihoven v České republice dlouhodobě diskutovaným a rozvíjeným tématem. Od roku 2002 existuje platforma pro setkávání, diskuse a sdílení zkušeností v této oblasti – Odborná komise pro informační vzdělávání a informační gramotnost Asociace knihoven vysokých škol ČR (dále jen Komise IVIG). Jedním z klíčových bodů činnosti Komise IVIG je průběžné sledování situace na českých vysokých školách a následná definice hlavních trendů, aktuálních témat a oblastí dalšího možného rozvoje. Článek popisuje vývoj aktivit vysokoškolských knihoven v oblasti informačního vzdělávání tak, jak jej zachytily výsledky dotazníkových průzkumů organizovaných Komisí IVIG v letech 2006, 2008 a 2010. Zmíněny jsou mimo jiné trendy ve formách informačního vzdělávání, obsahu jednotlivých vzdělávacích akcí, hlavních cílových skupin a rozsahu výuky. Dotazníkové průzkumy však pomohly získat i odpovědi na otázky týkající se integrace problematiky informačního vzdělávání do dlouhodobých záměrů jednotlivých vysokých škol, personálního zajištění vzdělávacích aktivit vysokoškolských knihoven a největších překážek bránících dalšímu rozvoji informačního vzdělávání na zúčastněných vysokých školách.

Klíčová slova: *informační gramotnost, informační vzdělávání, vysokoškolské knihovny, vzdělávací služby, Odborná komise IVIG, Asociace knihoven vysokých škol ČR, dotazníkové průzkumy*

Abstract:

In the Czech Republic, the topic of information education and information literacy has been developing and discussed for many years now. Since 2002, there has been a platform available for meetings, discussions and sharing of experiences – Information Education and Information Literacy Working Group (IVIG). One of the IVIG's key tasks is monitoring of the situation at the Czech universities and in the academic libraries, focusing on their educational activities (user education, information education). The biannual questionnaire surveys have been conducted (in 2006, 2008 and 2010). In this paper we focus on the surveys results and analysis of trends, current issues and possibilities for future development. The most common formats, topics and target groups of user education in the Czech academic libraries have been described. Also, the surveys uncovered the level of embedding the information education into the curricula and inclusion into the long term plans of each of the universities. Based on the survey results, the opportunities and obstacles of the future development in this area have been identified.

Keywords: *information literacy, information education, academic libraries, user education, Information Education and Information Literacy Working Group, Association of Libraries of Czech Universities, questionnaire survey*

1 Úvod

Již před několika desetiletími přijali knihovníci problematiku informační gramotnosti, respektive informačního vzdělávání, za jedno z klíčových témat své práce. Velmi intenzivně se do iniciativ tohoto typu zapojili především představitelé vysokoškolských knihoven, kteří si v této souvislosti uvědomují jedinečnost a význam svého působení, jak je patrné i z následujícího výroku: „*Společnost tvořená informačně gramotnými jedinci je hlavním cílem snažení knihovníků a aktivity související se zvyšováním informační gramotnosti jsou postaveny na hluboko do minulosti sahajících a bohatých tradicích knihovnictví.*“¹

Zapojení knihovníků do výuky není převratnou novinkou ani na českých vysokých školách. Dle aktuálních průzkumů dnes již většina knihoven veřejných vysokých škol v České republice poskytuje služby informačního vzdělávání. Jedná se tedy o služby a aktivity s tradicí (už od 70. let 20. století), jejich pojetí se však v průběhu let výrazně proměnilo – a k zásadním změnám dochází i v současnosti. V prostředí vysokoškolských knihoven v České republice je problematika informačního vzdělávání a informační gramotnosti dlouhodobě diskutovaným a rozvíjeným tématem. Vznikají teoretické a koncepční dokumenty věnující se základním zásadám informačního vzdělávání, jsou organizovány semináře a konference zaměřené na informační vzdělávání jako celek či na jeho jednotlivé aspekty a začínají se řešit projekty, jejichž cílem je zvýšení úrovně informační gramotnosti studentů na českých vysokých školách².

Zároveň zde od roku 2000 existuje platforma pro setkávání, diskuse a sdílení zkušeností – Odborná komise pro informační vzdělávání a informační gramotnost Asociace knihoven vysokých škol ČR³ (dále jen Komise IVIG). Jejím hlavním cílem je podpora aktivit vysokoškolských knihoven vedoucích k rozvoji informační gramotnosti. Ke klíčovým bodům činnosti Komise IVIG patří „*udržovat přehled o stavu informačního vzdělávání a informační gramotnosti na vysokých školách u nás i v zahraničí.*“⁴ Takové průběžné sledování vývoje situace umožňuje defi-

1 Reichel, M. Library literacy. *Reference Quarterly*. 1991, roč. 31, č. 1, s. 25. ISSN 0033-7072.

2 Většinou se zatím jedná o veřejné vysoké školy – prostředí soukromých vysokých škol, jejich knihoven a aktivit v oblasti informačního vzdělávání ještě není z mnoha důvodů dostatečně zmapované.

3 Webové stránky komise jsou dostupné na <http://www.ivig.cz>.

4 Odkaz na program Komise IVIG <http://www.ivig.cz/komise.html>

novat hlavní trendy, aktuální témata a oblasti dalšího možného rozvoje. Jedním z nástrojů vedoucích k plnění tohoto bodu činnosti jsou například pravidelné průzkumy vzdělávacích aktivit vysokoškolských knihoven v ČR.

2 Metodika průzkumu informačního vzdělávání

Hlavním cílem dotazníkového průzkumu bylo zmapování situace v oblasti vzdělávacích aktivit vysokoškolských knihoven v České republice. Průzkum byl uskutečněn v letech 2006, 2008 a 2010. Obdobné průzkumy, rozsahem však výrazně menší, proběhly i v období před rokem 2006, ale poté byl dotazník podstatně změněn, a proto výsledky z následujících let nejsou s těmi staršími porovnatelné.

Vysoké školy byly vždy osloveny prostřednictvím elektronické konference VYSKA a požádány o vyplnění dotazníku. V letech 2006 a 2008 byl dotazník ve formátu RTF vystaven na webových stránkách Komise IVIG, kde si jej zástupci jednotlivých knihoven mohli stáhnout a po vyplnění jej zaslat na uvedenou e-mailovou adresu. V roce 2010 byl dotazník vystaven prostřednictvím služby GoogleDocs a bylo jej tedy možné vyplnit přímo na internetu. Autoři dotazníku se snažili o to, aby se otázky v jednotlivých ročnících průzkumu příliš nelišily a výsledky tak byly aspoň částečně srovnatelné. Základní sada otázek byla tedy v letech 2006, 2008 i 2010 shodná. V letech 2008 a 2010 byl dotazník co do celkového počtu otázek rozsáhlejší – byly doplněny některé otázky týkající se aktuálních témat, kterým se činnost Komise IVIG v daném období věnovala. Konkrétně se jednalo o otázky týkající se *Koncepce rozvoje informační gramotnosti* (r. 2008) a využití nových informačních technologií v informačním vzdělávání (r. 2010).

Počínaje rokem 2008 nastala však jedna zásadní změna ve sběru výsledků a v metodice jejich vyhodnocování. Dotazníky z různých fakult jedné vysoké školy byly vyhodnocovány společně, resp. vysoké školy byly předem požádány, aby v případě, že nemají centrální knihovnu, sumarizovaly své údaje (pokud možno) za všechny fakultní či jiné dílčí knihovny. Cíl získat souhrnné údaje za všechny veřejné vysoké školy, resp. jejich knihovny, ani v jednom z ročníků průzkumu naplněn nebyl. Vinu neslo, kromě obtížnosti shánění údajů z jednotlivých fakultních či dalších dílčích knihoven a jejich následné sumarizace, zřejmě i načasování na letní období. To však bylo vybráno záměrně – v té době jsou totiž již k dispozici údaje za celý akademický rok a výsledky průzkumu je možné připravit včas pro prezentaci na pravidelném semináři IVIG⁵. Nakonec se podařilo získat následující počty vyplněných dotazníků: 16 dotazníků v roce 2006, 14 dotazníků v roce 2008 a 15 dotazníků v roce 2010. Pro srovnání - k 1. 9. 2010 existovalo v České republice 26 ve-

5 Seminář IVIG se již od roku 2003 koná pravidelně v druhé polovině září.

řejných vysokých škol. Níže uvedené vysoké školy se zúčastnily posledního průzkumu uskutečněného v létě 2010 (řazeny abecedně):

- Akademie múzických umění v Praze
- Česká zemědělská univerzita v Praze
- České vysoké učení technické v Praze
- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
- Masarykova univerzita
- Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně
- Ostravská univerzita v Ostravě
- Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
- Univerzita Karlova v Praze
- Univerzita Palackého v Olomouci
- Univerzita Pardubice
- Vysoká škola ekonomická v Praze
- Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.⁶
- Vysoké učení technické v Brně
- Západočeská univerzita v Plzni

3 Analýza výsledků dotazníkového průzkumu

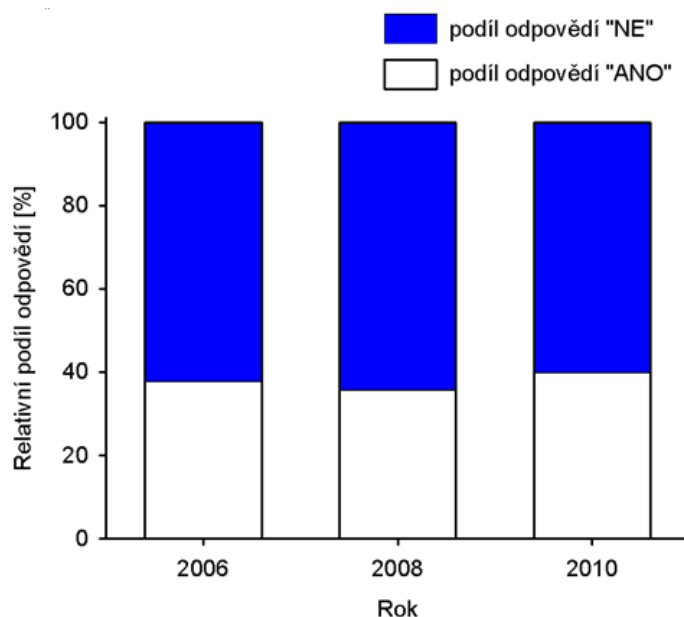
3.1 Úvodní informace

Tato část článku se věnuje podrobné analýze výsledků průzkumu v roce 2010. Jedná se tedy především o údaje za akademický rok 2009/2010. V případech, kde je to relevantní, uvádíme srovnání se stavem v letech 2006 a 2008, aby bylo patrné, jaké jsou trendy a jaký lze očekávat další vývoj. V úvodní části dotazníku vyplňovali zástupci jednotlivých škol stručné statistické údaje zaměřené zejména na počet zaměstnanců knihoven. Vysokoškolské knihovny, které dotazník vyplnily, mají celkem **673 zaměstnanců (= 632,88 přepočtených úvazků)**. Z tohoto počtu se **104 zaměstnanců** věnuje vedle jiných povinností i zajišťování vzdělávacích služeb.

6 V roce 2010 se do průzkumu poprvé zapojila soukromá vysoká škola, resp. její knihovna.

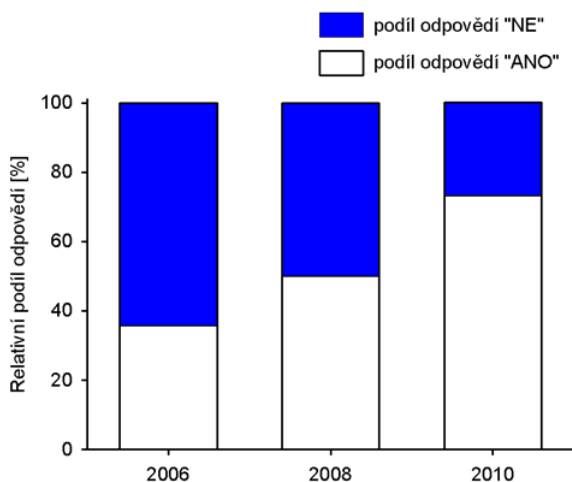
3.2 Problematika informačního vzdělávání v kontextu jednotlivých VŠ

Důležitým indikátorem zájmu jednotlivých vysokých škol o problematiku rozvoje informační gramotnosti (a tedy i zajištění kvalitního informačního vzdělávání) je přítomnost této tematiky v dlouhodobém záměru. Z výsledků je zřejmé, že většina vysokých škol stále nezařadila rozvoj informační gramotnosti svých studentů a zaměstnanců do dlouhodobých plánů. V roce 2010 byla jen u 40 % ze zúčastněných vysokých škol problematika informačního vzdělávání jejich součástí. Nárůst oproti roku 2006 (37,9 %) a roku 2008 (35,7 %) nebyl významný (graf 1).

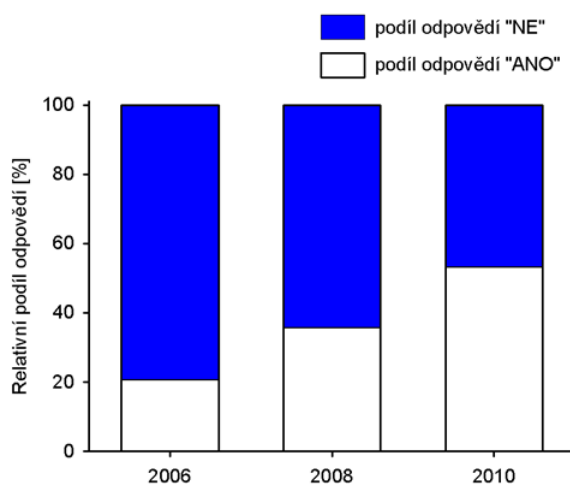
Graf 1 Přítomnost informačního vzdělávání v dlouhodobém záměru vysoké školy

Přítomnost problematiky informační gramotnosti nebo informačního vzdělávání v oficiálním dlouhodobém záměru vysoké školy/fakulty je klíčová zejména v souvislosti s řešením tematicky souvisejících grantových projektů (např. rozvojových projektů MŠMT). Právě přímá vazba projektového záměru s dlouhodobým záměrem školy bývá jedním z důležitých hodnotících kritérií. Vysokým školám se daří zapojovat se do řešení grantových projektů s tematikou informačního vzdělávání stále úspěšněji. Jedná se zejména o rozvojové projekty MŠMT a o projekty Fondu rozvoje vysokých škol. Nově se mezi odpověďmi na tuto otázku v roce 2010 začínají objevovat zmínky o projektech Evropského sociálního fondu - EQUAL či EQUIP. Zapojení škol do řešení grantových projektů s tematikou informačního vzdělávání se mezi lety 2008 (50 %) a 2010 (73,3 %) signifikantně zvýšilo (graf 2). Zmíněné rozvojové projekty byly buď přímo zaměřené na rozvoj informačního vzdělávání, nebo spadaly do skupiny projektů věnovaných vzdělávání a profesnímu růstu zaměstnanců vysoké školy.

Graf 2 Účast vysokých škol na řešení projektů s tematikou rozvoje informačního vzdělávání

Důležitým indikátorem zájmu vysoké školy, resp. vysokoškolské knihovny, o rozvoj informačního vzdělávání je ustanovení pozice koordinátora vzdělávacích aktivit. Donedávna byla tato oblast doménou zejména vedoucích pracovníků vysokoškolských knihoven. V posledních několika letech se i v České republice objevuje trend známý ze zahraničí, kdy vzdělávací aktivity vysokoškolských knihoven nabývají na významu a je třeba, aby byl určen pracovník, který se bude zabývat jejich koordinací. Srovnání výsledků z let 2006, 2008 a 2010 naznačuje výrazný trend v důrazu na zřízení pozice koordinátora informačního vzdělávání na VŠ. V roce 2010 je mezi účastníky průzkumu poprvé větší počet knihoven (53,3 %), které zmíněnou pozici mají, než těch, které ji ještě nezřídily. V roce 2006 se jednalo o 20,7 % a v roce 2008 o 35,7 % (graf 3).

Graf 3 Existence pozice koordinátora informačního vzdělávání

3.3 Formy, tematické zaměření, cílové skupiny a rozsah informačního vzdělávání

Potěšujícím výsledkem je skutečnost, že všechny ze zúčastněných vysokých škol v akademickém roce 2009/2010 uspořádaly nějakou akci zaměřenou na informační vzdělávání svých klientů. Se stejným výsledkem jsme se setkali již v průzkumu v roce 2008. Zároveň 10 z 15 knihoven uvedlo, že se informačnímu vzdělávání na jejich škole věnují systematicky i někteří pedagogové.

Zajímavá jsou i zjištění související s uplatňovanými formami informačního vzdělávání a jejich vývojem ve srovnání s lety 2006 a 2008. Stále nejpopulárnější jsou mezi knihovníky jednorázová školení. Jedná se o formu výuky, která bývá nejčastěji uplatňována při seznamování klientů knihoven s elektronickými informačními zdroji. Možná poněkud překvapující je přetrvávající oblíbenost exkurzí. Do kategorie „ostatní“ uvedly knihovny např. tištěný výukový materiál, individuální konzultace, cyklus přednášek/instruktaží či dlouhodobou výstavu. V dotazníku měli respondenti možnost uvést i informace o svých plánech na zavádění nových forem informačního vzdělávání v roce 2010/2011. V rámci rozvoje svých vzdělávacích programů se knihovny zaměřují zejména na:

- tvorbu volitelných e-learningových kurzů,
- zpřístupnění výukových materiálů na webových stránkách,
- zapojení prostředí SecondLife do informačního vzdělávání,
- účast v diplomových seminářích organizovaných katedrami a
- zavedení samostatného povinného předmětu.

Cílem dotazníku bylo zjistit nejen nejužívanější formy informačního vzdělávání, ale i zastoupení témat, která vzdělávací akce pokrývají (tab. 1).

Témata vzdělávacích akcí	Počet výskytů
vyhledávání v katalogu (katalozích)	15
služby knihovny obecně	15
vyhledávání v databázích	14
citační rejstříky	14
rešeršní strategie	13

citování	12
psaní odborných textů, diplomových a bakalářských prací	11
prevence plagiátorství	11
cítační manažery a generátory citací	10
repozitáře VŠKP	7
normy	7
patenty	5
jiná	5

Tab. 1 Tematické zaměření vzdělávacích akcí VŠ knihoven v akademickém roce 2009/2010

Mezi jinými tématy byla uvedena následující: technologie ve výuce a sebevzdělávání; volně dostupné digitální repozitáře a zdroje; služby studentům se speciálními potřebami; jak prezentovat; informační gramotnost – teoretický úvod; vzdálený přístup ke zdrojům; problematika *evidence based medicine*; databáze publikační činnosti a práce s MS Word, MS Excel (pokročilejší funkce).

Důležitým údajem z hlediska přípravy ucelené koncepce informačního vzdělávání pro jednotlivé školy je struktura uživatelů, se kterými se knihovníci ve výuce setkávají. Z dotazníkového šetření v roce 2010 vyplynulo následující pořadí (seřazeno od nejpočetnější skupiny k nejméně početné):

- diplomanti a studenti připravující bakalářskou práci
- studenti 1. ročníků
- doktorandi
- pedagogové
- zaměstnanci VŠ
- studenti kombinovaného a distančního studia
- zahraniční studenti
- zdravotně postižení studenti⁷

⁷ V roce 2008 se na prvním místě umístili studenti 1. ročníků, následovaní diplomanty. Také zaměstnanci VŠ se vzdělávacích aktivit knihovny účastnili v roce 2010 častěji než v roce 2008. Jinak celkové pořadí nezaznamenalo větších změn.

Kromě výše uvedených skupin se v odpovědích objevili např. i externí uživatelé, studenti programů Univerzity třetího věku a knihovníci.

Téměř polovina ze zúčastněných knihoven (7 z 15) nabízí vzdělávací služby i v angličtině. A 13 z 15 knihoven vystavuje informace o vzdělávacích akcích na svých webových stránkách.

Knihovny, které se zúčastnily dotazníkového šetření, uspořádaly v roce 2009/2010 celkem 713 jednorázových vzdělávacích akcí a 42 kurzů, což představuje 1 332 hodin výuky⁸. Uvedené vzdělávací akce měly 29 291 účastníků - z toho 25 161 absolvovalo jednorázovou vzdělávací akci a 4 130 celý kurz⁹.

3.4 Odborné kompetence a další profesní rozvoj knihovníků zajišťujících informační vzdělávání

Druhá část dotazníku byla věnována zejména odborným kompetencím knihovníků, kteří zajišťují vzdělávací služby, a jejich dalšímu profesnímu rozvoji. Potvrdil se výsledek z let 2006 a 2008, který ukázal, že vedení vysokých škol na knihovnicích, kteří se podílejí na vzdělávání studentů, příp. i pedagogů a zaměstnanců školy, nepožaduje formální pedagogické vzdělání. Tato otázka byla do dotazníku zařazena spíše pro účely potvrzení předpokládané skutečnosti. Naprostá většina vysokoškolských pedagogů nemá pedagogickou průpravu a vedení škol tedy nevidí důvod pro to, aby obdobnou kvalifikaci požadovalo od učících knihovníků. V praxi jsou však zaznamenány případy, kdy pedagogové protestují proti tomu, že knihovníci zajišťují výuku – zejména pokud se jedná o celé předměty, byť volitelné. Hlavním argumentem je skutečnost, že výuka by měla být zajišťována akademickými pracovníky – jinou možnost vysokoškolský zákon nepřipouští. A knihovníci mezi akademické pracovníky v naprosté většině nepatří. Vysokoškolský zákon však obsahuje paragraf 70, v jehož bodě 6 je uvedeno, že na výuce se mohou podílet i další odborníci na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr¹⁰. Zároveň mají vysoké školy své vlastní předpisy a katalogy prací – a ani v těch se knihovníci v roli akademických pracovníků a výuka jako součást jejich pracovní náplně neobjevují. A zde se dostáváme k otázce postavení knihovny a knihovníků v rámci vysoké školy. Je zjevné, že se jedná o problém, který bude nutné začít oficiálně řešit.

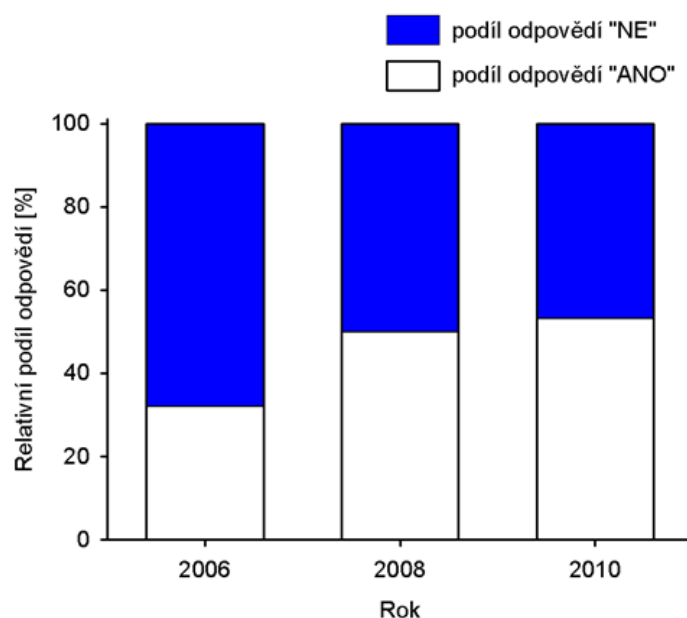
8 V ak. roce 2007/2008 se jednalo o 544 jednorázových vzdělávacích akcí a 37 kurzů, což představovalo 1 647 hodin výuky.

9 V roce 2008 byly získány následující údaje o počtu účastníků: celkem 20 135 účastníků - z toho 16 667 absolvovalo jednorázovou vzdělávací akci a 3 468 celý kurz.

10 Plné znění: <http://www.msmt.cz/file/10815>

Možnost částečných pedagogických úvazků pro knihovníky se nabízí jako jedno z možných řešení.

Přestože neexistují oficiální požadavky ze strany vedení škol na pedagogické kompetence knihovníků podílejících se na informačním vzdělávání, oni sami si jsou vědomi potřeby profesního rozvoje v tomto směru. 8 z 15 knihoven účastnících se dotazníkového šetření uvedlo, že jejich zaměstnanci v akademickém roce 2009/2010 absolvovali kurz zaměřený na rozvoj dovedností souvisejících s jejich pedagogickými aktivitami. Jednalo se zejména o kurzy lektorských dovedností. Následovaly kurzy přípravy a tutorství e-learningových kurzů. V některých dotaznících uvedené kurzy práce s elektronickými informačními zdroji s touto tematikou tak zcela nesouvisí – jedná se spíše o rozvoj odborných kompetencí než o rozvoj pedagogických dovedností. Profesní rozvoj pracovníků knihoven v pedagogických kompetencích mezi lety 2006 a 2008 jeví zlepšující se tendenci – podíl pracovníků knihovníků účastnících se kurzů zaměřených na rozvíjení pedagogických schopností a dovedností se mezi lety 2006 a 2008 signifikantně zvýšil (χ^2 test $p < 0,01$). Výsledky byly ověřeny testem dobré shody (tzv. chí-kvadrát test), kdy $n_1=29$ a $n_2=14$. Při těchto hodnotách $p < 0,001$ a výsledky lze považovat za signifikantní, a tedy i hodnoty pro rok 2006 a 2008 v této oblasti za významně odlišné. Rozdíl mezi lety 2008 a 2010 již nebyl tak zásadní (graf 4).

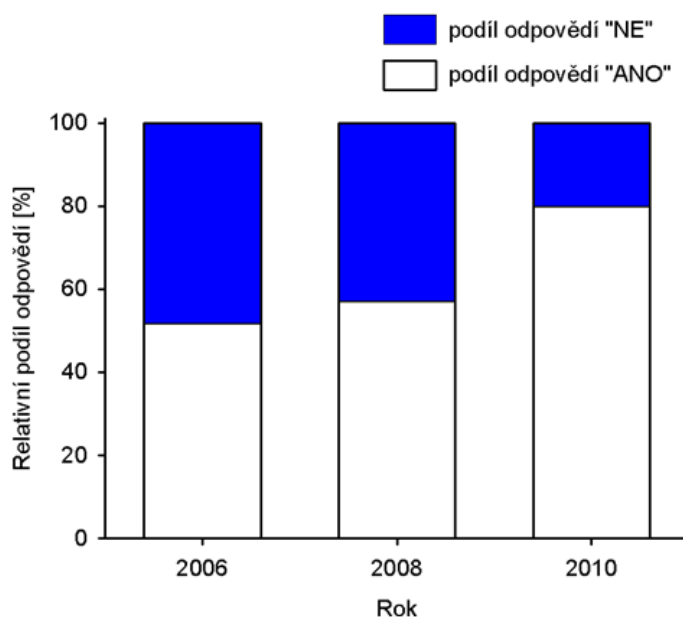

Graf 4 Účast na kurzu zaměřeném na rozvoj pedagogických dovedností

S problematikou profesního rozvoje souvisí i pravidelná účast na odborných akcích, sledování odborné literatury, členství v pracovních skupinách a zapojení do

elektronických konferencí. Lze konstatovat, že v tomto ohledu se stav v českých vysokoškolských knihovnách mezi lety 2006 a 2008 zlepšil jen nevýznamně (χ^2 test $p > 0,05$). Odborných akcí s tematikou informačního vzdělávání a informační gramotnosti se v roce 2008 zúčastnili pracovníci 57,1 % knihoven účastnících se průzkumu (v roce 2006 to bylo 51,7 %). K významnému zlepšení v této oblasti však došlo v roce 2010, kdy na otázku týkající se návštěvy odborných akcí s tematikou informačního vzdělávání kladně odpovědělo 80 % knihoven účastnících se průzkumu (graf 5). Nejčastěji byly navštíveny následující odborné akce:

- Odborný seminář IVIG (12x)
- Akce související s projekty NAKLIV a PARTSIP (6x)
- Elektronické sociální sítě (NTK) (3x)
- Nebojme se e-learningu (3x)
- Informační gramotnost - vědomosti a dovednosti pro život (MZK) (3x)

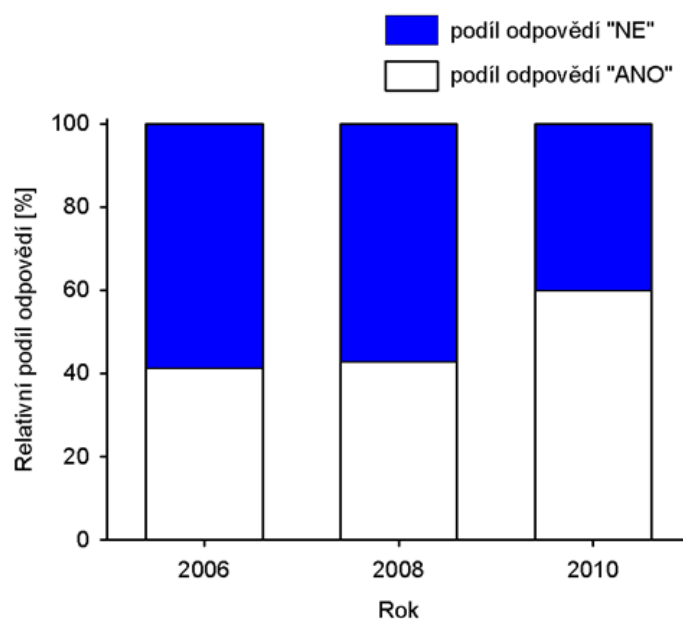

Graf 5 Účast na odborných akcích zaměřených na problematiku informačního vzdělávání

V oblasti sledování odborných periodik nedošlo mezi lety 2006 a 2008 k významné změně. V roce 2008 uvedlo 42,9 % knihoven, že jejich pracovníci sledují odborné periodikum, ve kterém se objevuje tematika informačního vzdělávání.

V roce 2006 to bylo 41,4 %. Zato v roce 2010 podíl knihoven, jejichž zaměstnanci sledují odborná periodika pokrývající problematiku informačního vzdělávání, vzrostl až na 60 % (graf 6). Mezi nejčastěji zmiňované patřily následující tituly (číslo v závorce představuje počet výskytu v odpovědích):

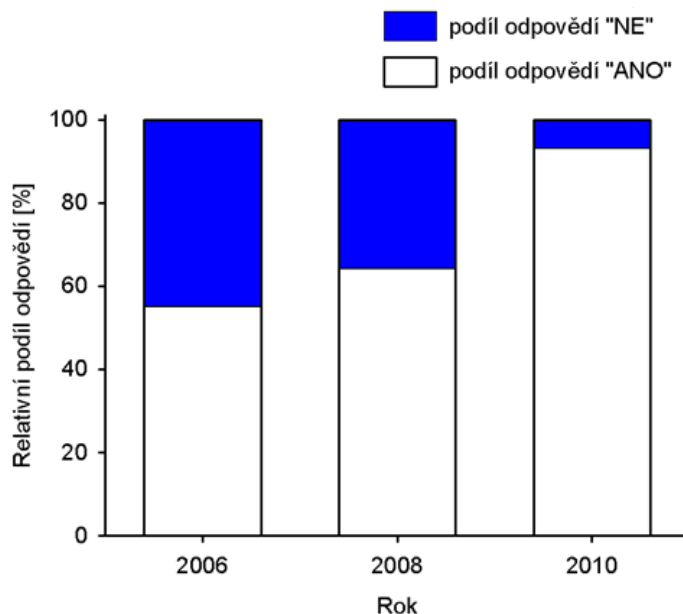
- Ikaros (8)
- Knihovna (4)
- Čtenář (3)
- Inflow (3)
- ProInflow (3)
- Infomation Literacy Section Newsletter IFLA (2)
- Journal of Information Literacy (2)

Graf 6 Sledování odborných periodik s tematikou informačního vzdělávání

V oblasti sledování a nákupu odborné literatury týkající se problematiky informačního vzdělávání a určené pro další profesní rozvoj zaměstnanců došlo v knihovnách k výraznému zlepšení. 93,3 % knihoven tuto formu dalšího vzdě-

lávání neopomíjí. Pro srovnání: v roce 2006 se jednalo o 55,2 % a v roce 2008 o 64,3 % knihoven (graf 7).

Graf 7 Nákup a sledování odborné literatury týkající se problematiky informačního vzdělávání

Výsledky ukazují, že vysokoškolské knihovny a jejich zaměstnanci jsou velmi aktivní, pokud se jedná o působení v různých pracovních skupinách a komisích, jejichž cíle souvisejí s oblastí rozvoje informačního vzdělávání. V akademickém roce 2009/2010 se aktivní účast týkala 60 % zúčastněných knihoven. Ve srovnání s rokem 2008 se sice jedná o pokles (z původních 79 %)¹¹, ale i přesto jde o poměrně výrazný podíl – zejména vezmeme-li v úvahu, že působení v pracovních skupinách nebývá hodnoceno, daný knihovník musí být na setkání uvolňován v rámci své pracovní doby a pro mnohé to znamená cestování do vzdálených koutů republiky.

Na otázku zjišťující zájem o další profesní rozvoj v oblasti informačního vzdělávání 14 z 15 knihoven uvedlo, že by o ně měly zájem. Jedna knihovna na otázku neodpověděla. Pokud jde o nejžádanější formy a témata dalšího vzdělávání, zmiňovány byly zejména následující:

- diskuse o problémech, výměna zkušeností, diskusní panely
- důraz na profesní rozvoj

¹¹ V roce 2006 tato otázka v dotazníku nebyla.

- e-kurzy
- otevřená elektronická konference s tematikou informačního vzdělávání
- informace o moderních metodách informačního vzdělávání
- kurzy lektorských dovedností a pedagogického minima
- konference a semináře
- kurzy nejnovějších informačních technologií
- newslettery
- nové kolaborativní prostředí a nástroje
- poradenství (tým zkušených poradců/školitelů, na který je možno se v případě potřeby obrátit)
- psychologické aspekty vzdělávání
- recenze nových knih k tématu
- manuály, vzorové osnovy, ukázky, šablony (např. šité na míru dle typu VŠ)
- stáže na zahraničních univerzitách

3.5 Úloha komise IVIG a Koncepce rozvoje informačního vzdělávání

Stejně jako v předchozích ročnících průzkumu, i tentokrát bylo jedním z cílů dotazníků zjistit, jaké aktivity by knihovny očekávaly od Komise IVIG a jak by jim tato mohla pomoci v jejich úsilí o rozvoj informačního vzdělávání. Zde jsou odpovědi¹²:

- Aktivnější podílení se na koordinaci informačně vzdělávacích aktivit, pořádání seminářů, konferencí, tj. např. fundovanější výběr přednášejících, kteří se IV věnují minimálně 3 roky a už opravdu mají zkušenosti.
- Častější pořádání praktických školení, seminářů, „jak na to...“

12 Jedná se o úplný výčet odpovědí – duplicitní či obdobně formulované byly sloučeny do jedné odpovědi.

- Otevřená elektronická konference zaměřená na informační vzdělávání.
- Informační portál k tématu informační gramotnosti zaměřený na knihovníky - zásadní informace na jednom místě s příklady a odkazy na osvědčené a ukázkové projekty, vzorové kurzy, zahraniční, domácí.
- Kurz pedagogického minima.
- Orientace na soustavné profesní vzdělávání a rozvoj knihovníků.
- Osvědčené konkrétní návody a postupy na přípravu tematických a oborových výukových materiálů (zaměřené např. na humanitní obory).
- Pokračovat v podpoře komise IVIG a organizaci seminářů.
- Poradenská činnost.
- Pořádat semináře typu *Training the Trainers in Information Literacy*, vzdělávání lektorů.
- Seznamovat knihovníky s novými trendy v informačním vzdělávání a zajišťovat dostatečnou platformu pro diskuzi.
- Uvítali bychom i možnost „objednání“ odborníka na určitou oblast přímo do prostředí instituce – jak pro školení knihovníků, tak i pro odbornou přednášku, instruktáž pro studenty.
- Větší počet vzdělávacích akcí - seminářů, workshopů, e-kurzů.
- Více lobovat za prosazení informačního vzdělávání do povinných kurzů.
- Vydávání materiálů, již konkrétněji zaměřených příruček.
- Výměna zkušeností s výukou a propagací.
- Vytvoření šablony e-learningového kurzu, kam by se dodaly pouze aktuální lokální informace.
- Zvážit vytvoření nějakého časopisu nebo ročenky, v níž by ti, kteří se informačním vzděláváním zabývají, mohli sdělit své zkušenosti (konference a semináře jsou mnohdy časově omezené).

Druhá otázka z této skupiny byla zaměřena na využití *Koncepce rozvoje informačního vzdělávání na vysokých školách v ČR*¹³. Všechny zúčastněné knihovny považují tento materiál za užitečný. Nejčastěji jej využívají k argumentaci o významu informačního vzdělávání u vedení dané univerzity či fakulty (tato možnost byla uvedena 11x), dále k vytvoření vlastní koncepce informačního vzdělávání na univerzitě či fakultě (4x) a k vytvoření plánu informačního vzdělávání na univerzitě či fakultě (3x). Třikrát byla zvolena možnost „Jiné využití“. Sedm knihoven plánuje využít Koncepci v budoucnu. Byly uvedeny i dva důvody, proč materiál knihovnám nevyhovuje, resp. proč jej nevyužily či využít neplánují. Prvním z důvodů je skutečnost, že vedení dané fakulty aktivity knihovny v oblasti informačního vzdělávání podporuje, a není tudíž třeba dále argumentovat; druhým pak, že se jedná o dokument příliš obecný.

3.6 Nové technologie v informačním vzdělávání

Otázky týkající se míry využití nových technologií se v průzkumu objevily poprvé až v roce 2010 jakožto reakce na vývoj v této oblasti. Toto téma bylo zároveň nosným tématem Odborného semináře IVIG 2010¹⁴. Tam byla prezentována i podrobná analýza právě této části dotazníku¹⁵, proto se v tomto článku výsledků dotkneme spíše jen v obecné rovině.

Výsledky průzkumu v roce 2010 nám potvrdily, že technologie a nové zajímavé nástroje začínají pronikat i do VŠ knihoven a jejich vzdělávacích aktivit – zejména v oblasti využití virtuálního výukového prostředí, přípravy výukových materiálů a využití kolaborativních prostředí. Naopak velmi málo se zaměřujeme na využití nových nástrojů pro hodnocení studentů a evaluaci výuky a také na podporu mobilních zařízení. Malé zkušenosti s hodnocením studentů vyplývají pravděpodobně ze skutečnosti, že málo knihovníků učí povinné kurzy, kde by se známkovalo – častější jsou jednorázové akce či výběrové kurzy. Evaluace výuky, hodnocení znalostí studentů a obecně hodnocení dopadu informačního vzdělávání je problematické téma, na které bude třeba se v následujících letech cíleně zaměřit. Zatím nevíme, jak si s touto problematikou poradit ani v obecné a teoretické rovině, a proto ani nehledáme vhodné nástroje. Zároveň je však třeba počítat s tím, že evaluace informačního vzdělávání se bude v budoucnu hodně odvíjet od celkové organizace systému evaluace výuky na jednotlivých vysokých školách.

13 Informace o dokumentu výše v textu.

14 Odkaz na seminář <http://www.ivig.cz/ivig2010.html>

15 Tato prezentace bude přístupná na <http://www.ivig.cz/ivig2010.html>.

Dále je možné konstatovat, že mezi VŠ knihovnami, které se dotazníkového průzkumu zúčastnily, začínají některé z nich v oblasti využití technologií (a to pravděpodobně nejen v informačním vzdělávání) jasně vyčnívat – jednoznačně nejvíce s nimi experimentuje brněnská Masarykova univerzita.

Celkově se zdá, že je velmi vhodná doba začít pořádat semináře, diskuse a kurzy zaměřené právě na využití nových technologií v informačním vzdělávání. Knihovny mají představu, že existují zajímavé možnosti, začínají experimentovat a jistě by uvítaly sdílení zkušeností, ukázky již zaběhnutých kurzů, školení práce s jednotlivými nástroji, typologii a charakteristiku nástrojů, příp. nabídky typu „životních situací“ (tj. připravené odpovědi na otázky typu: „Chci udělat jednorázovou přednášku s použitím animací – jaký nástroj je nejvhodnější?“ nebo „Jaký nástroj je nejlepší na přípravu interaktivního dotazníku zaměřeného na hodnocení kurzu ze strany studentů?“ apod.).

4 Závěry

Výsledky posledního průzkumu aktivit českých vysokoškolských knihoven v oblasti informačního vzdělávání a jejich srovnání s průzkumy z let 2006 a 2008 jednoznačně ukazují, že na tomto poli dochází k rozvoji, a to často velmi výraznému. Vysoké školy i jejich knihovny si stále více uvědomují význam zvyšování úrovně informační gramotnosti svých studentů a snaží se podnikat kroky, které by vedly ke zlepšení v této oblasti.

Z odpovědí na jednu ze závěrečných otázek dotazníku, týkající se vlivů, které by mohly přispět ke zlepšení situace v oblasti informačního vzdělávání na jednotlivých školách, lze vyčíst, že knihovníci si uvědomují příležitosti, které jsou vně i uvnitř každé z knihoven. K těm vnitřním vlivům řadí zejména zlepšení personálního zajištění výuky – zřízení pozice koordinátora informačního vzdělávání, posílení týmu o nové kolegy, profesní rozvoj v oblasti vzdělávání a získávání nových zkušeností. Zmíněna byla i lepší propagace vzdělávacích aktivit ze strany knihovny.

Mnohem výrazněji však byly zastoupeny zmínky vlivů vnějších, byť samozřejmě s knihovnou souvisejících. Zejména se jedná o větší podporu ze strany vedení školy a o větší zájem o vzdělávací aktivity ze strany pedagogů. Zároveň si knihovny uvědomují přímou souvislost mezi úrovní informační gramotnosti a způsobem výuky a motivace studentů k využívání informačních zdrojů ze strany pedagogů. Zmíněna byla i možnost tlaku studentů na kvalitnější vzdělávání – a to i v oblasti práce s informačními zdroji. Přáním většiny knihoven je vyšší míra zapojení do výuky –

ať už v podobě samostatného, povinného, kredity ohodnoceného kurzu či formou spolupráce s vyučujícím již zavedeného odborného předmětu. Výrazné jsou i hlasy volající po větším uznání kompetencí knihovníků ze strany pedagogů a po možnosti jejich zařazení mezi akademické pracovníky.

Na základě výše uvedeného lze již ve značné míře odvodit, co knihovny považují za největší překážku v rozvoji informačního vzdělávání na dané vysoké škole. Nejčastěji je vyjádřen stesk nad chybějícím porozuměním ze strany vedení školy a jednotlivých pedagogů. Často zmiňována je i nízká míra motivace studentů k využívání informačních zdrojů. Nedostatky vidí knihovny i na své straně: nedostatečné prostorové a technické zázemí, špatné personální zajištění, málo zkušeností a špatná komunikace od knihovny směrem k vedení školy a ke konkrétním pedagogům.

Díky takto definovaným příležitostem a bariérám bude možné se v budoucnu věnovat řešení konkrétních problémů, pořádat odborné semináře a konference na jasně vymezená témata a zaměřit se na sdílení zkušeností a dobré praxe v těchto oblastech rozvoje informačního vzdělávání, které se jeví jako nejproblematictější. Jak se to bude dařit, ukážou nejspíše další ročníky tohoto pravidelného průzkumu a jejich výsledky.

Použité zdroje

- Asociace knihoven vysokých škol České republiky. *Koncepce informačního vzdělávání na vysokých školách v České republice: doporučující materiál Asociace knihoven vysokých škol ČR* [online]. Odborná komise IVIG AKVŠ ČR: Praha, 2008 [cit. 2010-09-28]. Dostupné na: <<http://knihovny.cvut.cz/ivig/dokumenty.html>>.
- Asociace knihoven vysokých škol České republiky. *Standardy informační gramotnosti vysokoškolského studenta* [online]. Odborná komise IVIG AKVŠ ČR: Praha, 2007 [cit. 2010-09-28]. Dostupné na: <<http://knihovny.cvut.cz/ivig/standardy-student.html>>.
- Basili, C. (ed). *Information Literacy at the crossroad of Education and Information Policies in Europe*. Edited By Carla Basili. Roma: Consiglio Nazionale delle Ricerche, 2008. ISBN 978-88-8080-096-5.
- Dombrovská, M; Landová, H.; Tichá, L. UNESCO-CEI Workshop on Information Literacy Initiatives for Central and South East European Countries. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 5 [cit. 2010-09-28]. Dostupné na: <<http://www.ikaros.cz/node/3336>>. ISSN 1212-5075.
- Dombrovská, M.; Landová, H.; Tichá, L. Country Paper: Czech Republic. In *UNESCO-CEI Workshop on Information Literacy Initiatives for Central and South East European Countries. ICPE, Ljubljana, Slovenia, March 27-28, 2006* [cit. 2010-09-28]. Dostupné na: <http://www.coil-ll.si/UserFiles/File/Czech_R_Information_Literacy_Country_Paper.doc>.

- Dombrovská M.; Landová H.; Tichá L. Informační gramotnost – teorie a praxe. *Národní knihovna*. 2004, roč. 15, č. 1, s. 7-18. ISSN 1801-3252.
- Landová H. et al. Information literacy programmes in higher education in the Czech Republic: the path of theory and practice. In *Basili, C. (ed.) Information Literacy as the crossroad of Education and Information Policies in Europe*, Roma: Nazionale delle Ricerche, 2008, p. 72-91.
- Pejova, Z. et al. (eds). *Achieving an information society and a knowledge-based economy through information literacy: Proposal for an information literacy platform and an action plan for central and south-east European countries*. Ljubljana: International Centre for Promotion of Enterprises, 2006. [cit. 2010-09-28]. Dostupné na: <http://www.coil-lj.si/UserFiles/File/Proposal_for_an_Information_Literacy_Platform_Brochure.pdf>.
- Reichel, M. Library literacy. *Reference Quarterly*. 1991, roč. 31, č. 1, s. 25. ISSN 0033-7072.